

Posudek oponentky na habilitační práci nazvanou

ŘÍZENÍ O URČENÍ A POPŘENÍ RODIČOVSTVÍ A JEJICH PROFESNÍ SPECIFIKA

Autorka: JUDr. Renáta Šínová, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Oponentka: Prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D., Právnická fakulta Masarykovy univerzity

I.

Zhodnocení významu práce pro obor

Současná právní úprava určování a popírání mateřství a otcovství, která je východiskem pro koncepci příbuzenství vůbec, navazuje na předchozí. Je tak možné zásadně hovořit o kontinuitě. Ani jde-li o jednotlivosti, jako jsou různé doby, lhůty určené k uplatňování statusových práv apod., nedošlo ve vazbě na přijetí občanského zákoníku k podstatnými změnám. Nicméně, významnou roli v situacích, kdy ve statusových poměrech dětí není rovnováha mezi biologickým, sociálním a právním rodičovstvím, hraje zcela nová procesní úprava, která „umožňuje“ řešení svízelných situací dětí a jejich rodičů, ať už tzv. matrikových či tzv. tvrzených. V daných kauzách proti sobě stojí celá řada subjektivních práv a svoji roli hraje také čas.

Problematika řízení o určení a popření rodičovství, tedy mateřství a otcovství (a příbuzenství vůbec), vykazuje celou řadu procesních specifik daných výše předstřenou komplikovanou povahou věci. Autorka ve své práci potvrzuje, že se v této oblasti civilního procesu, který je úzce spjat s hmotněprávní úpravou, výborně orientuje. Nezasťává, že ve své habilitační práci vychází ze svých vlastních fundovaných studií a v neposlední řadě také ze svých textů začleněných do významného komentáře k občanskému zákoníku. Mnohé názory autorky práce týkající se koncepce právní úpravy, ale i interpretace a aplikace jednotlivých ustanovení zákona, „prověřil“ čas a také judikatura obecných soudů a v neposlední řadě i přístup k problematice ze strany Nejvyššího či Ústavního soudu. S mnohými, zejména již dříve publikovanými názory a argumenty autorky se zcela ztotožňuji; některé závěry však ponechávám do rozpravy. Viz níže.

S velkou radostí konstatuji, že jde-li o téma předložené habilitační práce, autorka volila správně. S ohledem na komplexnost posuzované problematiky dodávám, že zvolená materie

je pro vědecké zkoumání náročná, pro habilitační práci vhodná. Mám za to, že je třeba vysoce ocenit nejen předložený habilitační spis, ale zejména dlouhodobou, poctivou a systematickou práci Renáty Šínové, která byla zaměřena jak na řízení ve věcech rodičovství, tak na řízení ve věcech rodinněprávních vůbec. Posuzovaná habilitační práce, a také již dříve publikované eseje, studie či komentáře, jsou přínosem jak pro českou familiaristiku, tak procesualistiku. Nejen věda rodinného práva a práva civilního procesu, ale také právní praxe nalézají a bude nalézat v předložené habilitační práci odpovědi na nelehké otázky, a také náměty pro další diskusi. Některé kritické úvahy a postřehy by měly být i inspirací pro zákonodárce.

II.

Zhodnocení obsahu práce

S výše uvedeným komplexním a fundovaným přístupem k materii řízení o určení a popření rodičovství souvisí i další aspekt. Pokud jde o obsah práce, je velmi rozsáhlá (400 stran). Po obvyklých součástích a náležitostech jako je poděkování, seznam zkratk apod., následuje poměrně obsáhlý úvod věnovaný volbě tématu, současnému stavu poznání a bádání, cílům práce a zejména metodologii. Z tohoto pojetí je patrné, že autorka je způsobilá k vědecké práci. Z dalších částí posuzované habilitační práce se podává, že autorka si je plně vědoma specifik řízení ve věcech rodinněprávních, resp. ve věcech určení a popření rodičovství v nejširším slova smyslu.

Na výše výborně pojatý úvod k práci jako takové navazuje část A, tj. obecný úvod do problematiky nesporných řízení, včetně historických souvislostí, a zejména představení diferenciačních kritérií nesporného soudnictví. Tato část práce není samoučelná. Zejména její bod třetí zaměřený na řízení o určení a popření rodičovství jako řízení nesporné povahy vytváří autorce východiska pro další teoretická bádání a argumentaci v částech věnovaných hlavním tématům posuzované habilitační práce. Oceňuji, že autorka si promyslela strukturu následujících dvou klíčových částí práce a zásadně ji dodržela.

Část B je věnována řízení ve věcech mateřství. Autorka se nejprve zabývá předmětem řízení a zahájením řízení, vymezuje subjekty řízení, analyzuje jeho průběh a procesní specifika, rozhodnutí ve věci samé, mnohdy opomíjenou a kontroverzní problematiku nákladů řízení a opravné prostředky.

V části C se autorka věnuje řízení ve věcech otcovství. Opět se nejprve zabývá předmětem řízení a také exkurzem do tří zahraničních právních úprav. V této souvislosti řeší i

problematiku zdánlivého, absolutně neplatného a relativně neplatného souhlasného prohlášení otcovství a procesní aspekty této věci. Samostatnou pozornost věnuje kontroverzní problematice „žaloby na určení příbuzenství“ a právní praxi, která dle mého názoru nemá oporu v české právní úpravě. K tomu viz níže, námět do rozpravy. Dále se věnuje zahájením řízení, tj. vymezuje subjekty řízení, analyzuje různé situace, kupř. ve vazbě na úmrtí domnělého otce apod. Posléze popisuje průběh řízení a různá procesní specifika, např. ve věci dokazování, jmenovitě zejména problematiku odebrání vzorku zemřelého apod. Obdobně jako v části B, i v této části C analyzuje rozhodnutí ve věci samé, specifickou problematiku nákladů řízení a dále opravné prostředky, včetně relativně nové možnosti žaloby na obnovu řízení.

Závěr práce je hodnotící. Je vnitřně výborně strukturován ve vazbě na výše uvedené části B a C posuzované práce. Zcela důvodně autorka zahrnuje do svého díla i úvahy *de lege ferenda*, se kterými se zcela ztotožňuji. Zejména fakt, že dítě nemá *de lege lata* výslovně zakotvené popěrné právo, byť to nebylo v rámci přípravných prací na občanském zákoníku nikterak zpochybňováno, je pouhým výkladem těžko překlenutelný problém. Jde-li o dítě starší 18 let, mělo by mít právo zpochybnit svůj status, *nota bene* v případě, kdy biologická a zejména sociální realita neodpovídá právnímu stavu. S tím souvisí i Úmluvou o právech dítěte garantované právo dítěte znát svůj původ. Majetkové zájmy případných „právních“ rodičů na možném výživném, resp. právu na zaopatření ve stáří musí jít stranou.

Habilitační práci uzavírá shrnutí v angličtině, soupis použitých zdrojů, abstrakt a klíčová slova.

V obecné rovině konstatuji, že z obsahového pohledu představuje předložená habilitační práce velmi vysoký standard. Od uchazečů o titul docent se očekává, že jejich habilitační práce bude výsledkem systematického, dlouhodobého a důkladného studia, bádání a zejména že výsledky jejich snažení budou průběžně publikovány, že budou ovlivňovat teorii i praxi. Jak již bylo řečeno výše, autorka mnohé argumenty a výkladová stanoviska k problematičtým aspektům právní úpravy průběžně publikovala. Fakt, že ze svých předchozích prací při zpracování své habilitační práce vycházela, hodnotím kladně. Habilitační práci uvedla vědeckým úvodem, vnitřně ji velmi promyšleně strukturovala a zakončila hodnotným závěrem, který poslouží jak při výkladu a aplikaci platné právní úpravy, tak pro případnou diskusi nad případnými „novými“ otázkami.

III.

Vyjádření k postupu řešení problému, použitým metodám a splnění stanoveného cíle, stanovisko k výsledkům práce a k původnímu konkrétnímu přínosu autorky

Jakoukoli kvalifikační práci je nutné posoudit zejména z pohledu kvality práce jak po stránce metodologické, tak obsahové, vlastního přínosu autora a jeho schopnosti samostatné tvůrčí činnosti ve výzkumné oblasti, která je předmětem bádání.

Především je třeba konstatovat, v habilitační práci by měl autor prokázat, že si prohloubil teoretické znalosti získané vysokoškolským studiem a získal schopnost samostatné vědecké práce s novými teoretickými a praktickými poznatky. Habilitační práce by tedy z tohoto pohledu měla být na mnohem vyšší úrovni nežli práce disertační. Nejde jen o rozsah, ale zejména o obsah. Práce by měla být uvedena vědeckým úvodem, v němž autor vysvětlí volbu tématu, jeho aktuálnost, zohlední vlastní problém, posoudí stav bádání, formuluje výzkumné otázky, metody a objasní cíl, který hodlá ve své práci dosáhnout. Měla by být systematicky rozčleněna na úměrné části věnované ucelené problematice daného oboru. Problematika by měla být zpracována tvůrčím způsobem, nikoli jen popsána. Mám za to, že práce by měla obsahovat zásadně také případné úvahy *de lege ferenda* s ohledem na problémy platné právní úpravy ve vazbě na vývoj v evropských právních rádech, společné tendence, a judikaturu Evropského soudu pro lidská práva apod. Ne všechny nedostatky lze řešit výkladem, *nota bene* ve statusových věcech. Měla by být ukončena vědeckým závěrem o metodickém dosažení cíle se shrnutím dosažených poznatků a s uvedením jejich využitelnosti.

Jde-li o úvod posuzované práce, jak ji bylo uvedeno, autorka postupovala správně v souladu s výše uvedeným. Mám za to, že její vlastní cíle byly plně naplněny. Jde-li o metody, byly zvoleny vhodně.

Pokud jde o obsah předložené práce, resp. celkovou koncepci, již v úvodu bylo předznamenáno, že vysoce vyhovuje požadavkům kladeným na tento typ kvalifikačních prací. Oceňuji pozornost věnovanou „jádru“ dané problematiky. Vítám také dílčí závěry, vlastní kritické úvahy autorky a argumentaci, hodnotící závěr.

Lze říci, že předložená habilitační práce představuje ve vazbě na výše uvedené kritickou analýzu zvolené, ucelené problematiky, teorie i praxe, nikoli pouhý popis daných jevů a jejich řešení. Autorka zvolené téma zpracovala tvůrčím a kritickým způsobem, využila zahraniční zdroje a judikaturu, včetně ESLP.

IV.

Vyjádření ve věci přehlednosti, formální úpravy a jazykové úrovně

Práce je přehledná, formálně odpovídá standardům. Autorka používá odborný jazyk. Vyjadřování je kultivované bez zbytečných laických pojmů apod. Mám však připomínku k citaci mých kapitol v tiskem vydaném komentáři k občanskému zákoníku, části druhé. Pasáže věnované mateřství a otcovství jsem zpracovávala sama. Tereza Kyselovská doplnila na některých místech jen problematiku týkající se mezinárodního práva soukromého.

V.

Náměty do rozpravy

Jak již bylo uvedeno výše, ztotožňuji se s mnoha názory a interpretačními závěry autorky v celém spektru problematiky specifík řízení o určení a popření rodičovství.

Pokud jde o otcovství, nemohu však souhlasit s konstatováním autorky, že je *de lege lata* v souladu se zákonem možnost domáhat se ve sporném řízení „deklarace pokrevního pouta“ k dítěti „žalobou na určení příbuzenství“. Jak již jsem uvedla výše, tato úvaha nemá dle mého názoru oporu v české právní úpravě rodinného, resp. civilního statusu člověka. Příbuzenství definuje zákon jako poměr založený na pokrevním poutu či vzniklý osvojením ve vazbě na linie. Aby mohla být nějaká osoba s jiným člověkem v poměru příbuzném, musí být s ohledem na české statusové právo také „syn, dcera, otec, matka, bratr, sestra“ apod. Proto mám za to, že autorčina již dříve v komentářové literatuře publikovaná úvaha, která byla následně využita v argumentaci Ústavního soudu, je chybná (str. 950 a 951 cit. komentáře). Nelze, dle mého názoru, argumentovat „inspirací“ úpravou zahraniční, jmenovitě německou, a to účelově. Tzv. styková práva domnělého otce lze dovést také z tzv. stykové úmluvy, tj. i bez ohledu na „deklaraci příbuzenství“ v rámci sporného soudního řízení, resp. řešit jako předběžnou otázku pro účely kontaktu tvrzeného otce a dítěte. Domnívám se, že problematika „řešení“ práv domnělých otců by měla být široce diskutována a legislativně řešena tak, abychom nemuseli vytvářet konstrukce typu „deklarace příbuzenství“. Jsem si vědoma, že i zahraniční právní úpravy v této věci jsou různé a judikatura ESLP není konsistentní. To nepřispívá k ochraně zájmů dětí, zejména nezletilých.

Vítám, že autorka ve své habilitační práci své dřívější názory koriguje, byť stále píše o možnosti podat „žalobu na určení příbuzenství k dítěti“ (kapitola 1.3.2., str. 152 posuzované práce). Kdo ji může podat? Domnělý otec? Mám za to, že nikoli, s argumenty uvedenými výše.

A naopak, dle mého názoru nelze dítěti, které má z Úmluvy o právech dítěte vyplývající právo znát svůj původ, pokud je to možné, bránit toto své právo realizovat. Jak již jsem uvedla v několika svých pracích, není relevantní, jaký procesní prostředek k tomu dítě použije. Jsem přesvědčena, že dítě má i *de lege lata* právo domáhat se procesními prostředky „zjištění svého původu“, zejména ve výjimečných případech. A následně, zejména jako zletilé, by mělo mít právo si zvolit, zda svůj statusový poměr nemající oporu v biologické, resp. genetické a sociální realitě soudní cestou zvrátit.

VI.

Závěrečné doporučení

Posuzovaná habilitační práce představuje vysoce kvalitní výsledek rozsáhlé dlouhodobé a systematické práce a usilovného výzkumu autorky. Autorka svým dílem prokázala schopnost tvořivě zpracovat ucelenou významnou část procesualistiky a tím přispět k jejímu rozvoji. Habilitační práce je i přínosem pro familiaristiku. Proto předloženou práci hodnotím jako způsobilou pro habilitační řízení a k dalšímu procesnímu postupu ji bez jakýchkoli výhrad

d o p o r u č u j i

V Brně dne 5. října 2024

prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D.